ХРИСТО СМИРНЕНСКИ КАТО ИЗРАЗИТЕЛ НА СЛЕДВОЕННОТО ВРЕМЕ

Христо Смирненски започна своята литературна работа съвсем млад и през един от най-тежките периоди на българската история. Западноевропейската война беше започнала. Народът, осветляван правилно от своите водачи с прогресивен мироглед, чувствуваше ясно, макар и в голяма степен все още по инстинкт, че тази война е против неговите интереси, че завързването ни на немската колесница от цар Фердинанд, ще бъде гибелно и ще ни доведе до пропаст. Известна част от интелигенцията, обаче, заблуждавана дълги години от една фалшива и вредна идеология, наситена с великобългарски шовинизъм, стана съзнателно и несъзнателно оръдие на попълзновенията на дворцовата австро-германска агентура. В това отношение бидоха увлечени в общия водовъртеж и доста от българските писатели.

Но войната свърши със страшна катастрофа, тъй както бяха предвидели истинските, прогресивните народни водачи и както бе усетил това целият български народ. От фронта се върнаха заедно с войнишките маси и техните командири от средата на запасното офицерство. Повечето от последните носеха не само раните и страданията на своите измъчени тела, но и душите им бяха преизпълнени с огорчение, преливащо в кипящо и бурно възмущение.

В този именно момент, Христо Смирненски вече навлезе сериозно в литературата. Предишното момчешко отношение към поезията от «Смях и сълзи» се заменя със съзнателно търсене на проблеми. Син на бедно семейство, познал нищетата още от ранни младини, когато като юноша бяга от родния си град Кукуш, отрасъл в славния Ючбунар, Христо Смирненски естествено се насочваше към едно по-правилно отношение към живот и литература.

Какво беше политическото, социално и културно положение на България в този момент? Кои бяха ония обективни обстоятелства, които помогнаха на Христо Смирненски за един кратък период от време — от 1918 до 1920 год. да се оформи като поет, гражданин и човек?

Националната катастрофа, настъпила след пропадането на империалистическите планове на Германия, която въвлече след себе си посредством своите изпитани агенти начело с Фердинанд и България, стана причина за разрастването на една остра стопанска криза в нашата страна. Изтощеният войник се върна от фронта и завари стопанството си разстроено, инвентарът похабен, семейството си изтощено от глад. В същото това време, когато българският народ по градове и села напрягаше последни усилия да възстанови разрушеното, ония, които бяха използували момента, за да натрупат големи капитали, подготвиха нови условия за експлоатация на трудещите се чрез създаване на картели и банкови институти, подхранени изобилно с чужди капитали. Въпреки надигащото се народно негодувание, българските капиталисти скоро се опомниха и все повече и повече заработиха за създаването на оная финансова база, послужила им по-късно при преврата на 9 юни и при окончателното впрягане на държавата в колесницата на хитлеро-фашизма.

Положението на работници, селяни и интелигенти ставаше от ден на ден по-тежко. По ония времена беше най-обикновено явление заплатата на един чиновник да не стигне за купуване на един чифт обуща. Резките класови противоречия се засилваха и станаха причина за избухване на конфликти, разразили се в мощни стачни движения.

Какво беше отношението на българските писатели към тия въпроси? Макар и дълбоко засегнати от разгрома, макар и свидетели на страшната стопанска разруха и немотията на народа, по-голямата част от българските писатели продължаваше да живее в ония картонени кули, през стените на които непрекъснато нахлуваше тяхната собствена немотия. Тия кули бяха построени от ловките експлоататори на труда, изхитрили се чрез различни теории за «чистото» изкуство да приспиват съзнанието им. Все по това време започна да излиза и списание «Златорог», което съвсем ясно, още от самото си начало, се обяви против контакта между народ и писатели, против реализма, против борбата на интелектуалците наред с трудещите се маси. Българските писатели продължаваха в по-голямата си част съзнателно или несъзнателно да служат на експлоататорите, а някои от най-младите дори измолиха и благословията на цар Борис при специално уредена за тях аудиенция.

Когато настъпиха катастрофалните събития, Христо Смирненски беше едва двадесетгодишен. Въпреки мизерните условия на своя живот, или точно поради тези условия, той беше изострил погледа си за живота. Неговата природна духовитост беше му помогнала да се създаде едно истинско критично отношение към обкръжаващата го действителност. В самото начало той пристъпи към отражение на тази богата със събития действителност. Със своите стихотворения «Работник», «Братчетата на Гаврош», «Уличната жена» и особено с «Каменарче», «Цветарка» и «Жълтата гостенка» той даде една пълна и трагична картина на бедствуващото положение на работническата класа, на целия отруден народ през ония дни. Образите, които той превъплоти чрез несравнимо майсторство на художник, образите на «бледоликите братя и сестри», бяха стоплени от трепетите на едно наистина дълбоко развълнувано сърце на истински голям поет, който не можеше да стои спокойно пред страданията на хората. Трябва да отбележим тук веднага, че тези стихотворения на Христо Смирненски излизаха от печат тъкмо в един момент, когато по-голямата част от младите поети пееха за разни «Звездомири в свилени порфири», за отвъдни светове, и разнежваха прекрасните дами в техните будуари. Но докато в своята поезия Смирненски даваше израз на едно дълбоко чувство на човечност към отрудените и експлоатираните, в хумора си той жестоко бичуваше всички ония политически и стопански хиени, които правеха наново опити да закарат българския народ към нова салхане за империалистическите интереси на чужди страни и за великобългарските апетити на новоизкачения на престола цар Борис и неговата камарила.

По всички въпроси от политически и обществен характер Христо Смирненски вземаше ясно категорично становище. Затова той не се хареса на българската хищническа буржоазия, която веднага чрез своите нови изкикяри около «Златорог» побърза да го уязви. И не можеше да бъде другояче. Докато поетите от тази литературна групировка правеха антишамбр на цар Борис и чакаха да им даде аудиенция, Христо Смирненски бродеше из Ючбунар и Конювица и наблюдаваше систематическото създаване на картели и банки, вълнуваше се от страданията на малките цветарки, които ловко се насочваха от похотливите развратници към публичния дом. Все по това време поетът на отрудените народни маси окончателно изгори всички възможни мостове между него и лагера на буржоазните писатели и поети от групата на «Златорог», като залепи първата оглушителна плесница на оформящия се литературен полицай Йордан Бадев чрез станалото веднага тъй популярно свое стихотворение «Изповедта на Йордан Бадев».

При този нерадостен и тежък живот след разгрома, за целия български народ грееше една велика надежда — победата на трудещите се в Съветския съюз и големият революционен подем в целия свят. Христо Смирненски с блестящи стихотворения отрази тази надежда и в същото време даде безсмъртни портрети на велики революционери. Патосът на революцията в Русия, борбата на пролетарията срещу белогвардейци и интервенти вдъхновиха младия поет и неговите стихове на сюжети за болшевишката революция, за подема на международния пролетариат, са пропити с бодро чувство написани с ритъма на борбата, възторга и твърдата вяра в победата, ненадминати и до ден днешен в българската поезия и сравними само с гениалните, станали вече класически стихотворения на Маяковски.

Но кой възпита Христо Смирненски, кой оформи неговия мироглед? Коя беше тази колективна воля и сила, която помогна на поета да се отърси окончателно от някои влияния на индивидуализма, да захвърли опиянителния бокал на бохемата, който всъщност никога, както справедливо бележи Тодор Павлов, не е била негова жизнена необходимост?

Отговорът е един, той е ясен и категоричен — Българската комунистическа партия. Пред очите на впечатлителния поет след общоевропейската война настъпи олевяването на широките народни маси и на голяма част на българската интелигенция. Интелигентният младеж със сърце на истински творец не само наблюдаваше, но и като член вече на Комунистическата партия, активно участвуваше във всички публични акции и на партийните събрания се учеше, възприемаше дълбокото и с жизнена основа учение на Маркс-Енгелс-Ленин.

И наистина имаше какво и от кого да се учи човек по ония времена преди двадесет и пет години. Тогава дядо Благоев даваше първите указания за пътя към болшевизиране на партията, огнените речи на Георги Димитров наляваха работническите маси и укрепваха волята на интелигентите, мелодичният глас на Васил Коларов разказваше със средствата на художника подвизите на руските революционери и значението на болшевишката партия.

А съвсем близо до него бяха неговите приятели и събратя по перо. Тук беше старият поет (впрочем тогава той не беше стар) Д. И. Поляков, чиято революционна твърдост служеше за пример на всички, ентусиазираният критик Георги Бакалов, който се запалваше като гимназист, когато декламираше стихове от млад поет, солидният марксист, философ и теоретик на изкуството Тодор Павлов, запазил и до днес, въпреки белите си коси, ободряващата усмивка при всяка среща с хората на изкуството, която цъфтеше на лицето му при разговорите с Христо, незаменимия благородник и борец Христо Ясенов, и най-близкият от всички, жизнерадостният и окуражаващ оптимист, Крум Кюлявков.

И колко други още близки и по-далечни приятели, начело с прекрасната другарка на поета, Женя Дюстабанова. Но преди всички и над всички любещите погледи на работници и работнички и твърдо свитите техни юмруци за борба срещу врага, борба за истинска, всенародна свобода.

Д. Б. Митов

НАРОДНО ЗНАМЕ И БОИНА ТРЪБА

Христо Смирненски падна като скъпа жертва на условията на капиталистическото общество. Христо Смирненски, наред с *Христо Ясенов, Гео Милев, Васил Карагьозов, Сергей Румянцев, Йосиф Хербст, Цанко Церковски, Никола Йонков* и маса още знайни и незнайни герои и народни труженици, стана наша ярка пътеводна звезда, стана сияйно народно наше знаме и мощна бойна тръба, които ни сочат безпогрешно великия идеал и пътя към неговото осъществяване и ни зоват неотлъчно към пълна мобилизация и организация на народните революционни сили, за борба срещу силите на фашистката диктатура и на всяка реакция и мракобесие.

Днес, когато е осъществен в значителна степен светлият идеал на Христо Смирненски и когато предстои пълното негово осъществяване в по-близко или по-далечно бъдеще; днес, когато всички сили на реакцията, на предателството и на мракобесието отново се опитват да надигнат глава и да провокират народните сили на свободата, на демокрацията и на културата — днес поезията на Христо Смирненски може и трябва да ни бъде още по-светло знаме и още по-мощна призивна тръба, които ни зоват към всенародна бдителност, мобилизация, организация и готовност за всяка жертва и подвиг в името на същото онова дело, за което живя и умря незабравимият и непостижимият наш поет-войник и войник-поет.

Вечна, неувехваема слава на Христо Смирненски!

Тодор Павлов

СМИРНЕНСКИ С ПАРТИЗАНИТЕ

Силата на поета е в това, да раздвижи сърцето и ума не само на своите съвременници, но и на поколенията. Смирненски не дочака септември 1923 година, не дочака епичните партизански борби срещу фашизма през 1941—1944 година, но той целият беше в тях. Струва ми се, всеки партизански отред би се съгласил, Смирненски да бъде един от първите — символично — награден за участие в борбата за народна свобода. Защото силата на неговите огнени стихове, преляла в хилядите партизански сърца, е имала несравнимо по-голямо значение, отколкото силата на всеки отделен боец, взел пряко участие в партизанското движение.

След Ботева, Смирненски беше най-познатият, най-любимият поет на партизаните. Не можеше да срещнеш партизанин, който да не знае името му или да не е слушал негови стихотворения. Мнозина знаеха по няколко от най-хубавите му творби. Имаше в нашия отред един фабричен работник, Мильо, който винаги със сърце и с голямо вживяване декламираше «Иохан», «Карл Либкнехт», «Гладиатор», «Бурята в Берлин» и др. Тогава в землянката ставаше тихо, никой не трепваше, устремен към декламатора, и дори когато той свършваше, един момент, пълен с дълбоки чувства и очакване за още нещо, всички седяха като оковани. Чак след това гръмваха ръкопляскания и настане ли отново спокойствие, някой ще пожали:

— Ех, да знаех всичко, което е написал тоя човек!...

Във втора средногорска бригада един висок, мургав, с къдраво-черна коса, селянин декламираше Смирненски с особена страст. В бригадата «Георги Бенковски» някакво пастирче рецитираше «Иохан». Аз не говоря вече за студентите и ученици-партизани, които великолепно познаваха творчеството на вдъхновения поет. И тук е, между другото, силата на Смирненски: той вълнуваше еднакво и простите селячета, и интелигентите, и младите работници от града. На всички той бе еднакво любим.

Едва ли е имало някоя партизанска литературна част, на която да не се е декламирало нещо от Смирненски. Поне за нашия отред това е абсолютно вярно — сигурно същото е било във всеки отред. Някои от неговите стихотворения се пееха — и в Балкана, излизащи от сърцата на партизаните, те звучеха особено хубаво. Спомням си, един възрастен селянин, преди да започне «Ний всички сме деца на майката земя», обяви, че това е народна песен. Може би, в неговото село, тя наистина е минавала от уста на уста като народна песен — и това е твърде характерно.

Трябва човек да е наблюдавал тия картини, за да разбере напълно онова въздействие, което имаше Смирненски върху партизаните. Струва ми се, тук е нужно и малко психология. По един начин възприема поезията, музиката и т. н. спокойният уседнал гражданин в концертната зала, — съвсем иначе чувствува тия неща сред величието на стария Балкан, партизанинът, скъсал с обикновения живот, ограден непрекъснато с опасности, отрекъл се от живота и срещал не един път смъртта. Нему поезията на Смирненски, вълнуваща, пълна с протест срещу неправдите, с героични подвизи, които са зов за непримирима борба, за смърт в името на живота, въздействува особено могъщо. Да си партизанин, значи, преди всичко, да си готов, когато е нужно, да срещнеш спокойно смъртта. А щом смъртта е неизбежна, какво друго би пожелал, освен да умреш горд и величав — като Иохан?... Ти слушаш за Спартак, за Делеклюз, за Роза, за Либкнехт — и в своята участ на човек, който има само един път — към свободата, ти се сродяваш с тях, чувствуваш се един, макар и малък войник от великата човешка армия на свободата и си горд от своя път, ти си готов на всичко...

Така именно можем да си обясним особено силното въздействие, което имаше поезията на Смирненски върху партизаните. Самата тя огнена, пълна с бурята на борбата, — и попадала в сърцата на хора, които изгарят в тая борба. Тук имаме пълно сливане на автора и читателите — това, за което мечтае истинския творец. И сега, когато си спомням, как не един наш боец е крещял в сраженията срещу врага: «Елате, подлеци!», аз си мисля: дали това не му е било навеяно направо от «Иохан»?

Живият Смирненски бдя на пост като верен войник на своята работническа класа, на целия български народ. Той не им измени и след смъртта си. Поетът Смирненски бе със своя народ и в най-тежките му дни — в челния отред на борците, с партизаните.

Веселин Георгиев

ТОДОР ПАВЛОВ: През последните години се очерта един интересен и важен факт, който ние днес — двадесет и три години след смъртта на Христо Смирненски — сме длъжни да отчетем на първо място. Това е фактът, че Смирненски, който беше и си остава безспорно поет на периода на възхода на пролетарската класа у нас и в цяла Европа, все повече и повече става любимец не само на българския пролетариат, но и на българското трудово селячество и на широките интелигентски и други патриотични и борчески маси у нас. Класово-пролетарският и партийният поет Христо Смирненски все повече става, както това бе отбелязано още от Г. Бакалов, поет народен в истинския смисъл на думата. Неговите „критици" от фашисткия лагер дълго се мъчиха да отричат или умаловажават тоя факт, като се опитваха да представят Смирненски като един ограничен, партийно-сектантски поет, на когото отричаха всяка художествена стойност. Бадев се осмели даже да го нарече „хумористичен стихотворец", а Владимир Василев и други първоначално виждаха в неговата поезия само някаква партийна риторична публицистика, лишена от всякаква художествена сила и значение. Фактите обаче са упорито нещо. Народните маси, без разлика на партийна принадлежност, почувстваха дълбокия народен характер на поезията на Смирненски.

Български писатели и общественици за Христо Смирненски

И днес неговите чудни песни не слизат от устата на всички български граждани, които са що годе способни да възприемат истинската народна, борческа поезия, каквато без съмнение беше и си остава поезията на Христо Смирненски, въпреки факта, или по-право именно поради факта, че Смирненски беше най-яркият, най-талантливият и най-плодовитият пролетарски партиен поет у нас.

★

ГЕОРГИ БАКАЛОВ: Неговите стихове парят. Те трогват и вълнуват, пленяват и ентусиазират. И ако са прави думите на Монтескьо, че е бележит оня писател и онова произведение, които са в състояние да възбудят у читателя за малко време много усещания и мисли — то несъмнено е, че Смирненски бе един бележит поет и творенията му — бележити творения.

Българският пролетарият може да се гордее, че в ентусиазъма на своята величава борба е можал да роди подобен талант.

★

Д-р МИХАИЛ ГЕНОВСКИ: Под знамето на борбата за събаряне на стария свят и за изграждане нов свят се развиха и политически се проявиха и Комунистическата партия, и Земеделският съюз. И в двете политически организации имаше по един поет, който възпяваше борбата на народните маси за новия свят. И двамата бяха свързани с трудещите се маси, и двамата даваха израз не само на страданията и възторзите на народа, но и на борческите стремежи на политически активната част на трудовите маси.

И Христо Смирненски, и Сергей Румянцев бяха не поети-агитатори, а истински художествени творци. Всеки лозунг на политическо действие намираше отражение в творчеството им, но неговото възсъздаване и отражение ставаше в съвършенна художествена форма. Няма стих в творчеството на Хр. Смирненски или Сергей Румянцев, който да не е истинска и съвършенна поезия, дори когато то се отнася до конкретно политическо събитие или до дребна политическа случка или шега. Затова и у единия и у другия политическата мисъл и идея, политическото действие, агитката и сатирата са поетично дело, което остава все така свежо и интересно и когато политическият момент, през който то се е родило, е вече отминал и забравен. Част от историята е отминала, но творческият огън на поета, припламнал и раздухан от конкретното историческо събитие, е останал кристализиран в стиховете — все така свеж, интересен и заразяващ, както това е било и по времето, когато се е разпалила първата му искра.

И тъй, както в нашата общественост, и политическите организации и интереси на работници и селяни се развиват и застъпват в една успоредица, така и двамата големи поети, които така рано бяха покосени от нашата сурова действителност, остават една успоредица, която не само няма да бъде заличена в миналото, а напротив, колкото се отдалечаваме от тяхното време, колкото се утвърждават по-здраво дружеските отношения между селяни и работници, толкова и тази успоредица ще става по-ясно очертана, толкова по-често ще се декламират от сдружени земеделци стиховете на Хр. Смирненски, от комунисти — стиховете на Сергей Румянцев. Защото и те, и тяхната поезия стои всред нашата поезия като два братски клона, тъй както днес в нашата общественост са възправени един до друг като двама братя, двата обществени слоя — селяни и работници и двете политически организации — БРП(к) и БЗНС.

ДИМИТЪР БРАТАНОВ: Христо Смирненски, който израсна в средите на братската Комунистическа партия, като млад поет на пролетариата и партията, със своята поезия стана изразител на борческите копнежи на народната младеж и всички антифашистки сили в последвалата борба срещу реакцията и фашизма.

Възторжената революционна поезия на Христо Смирненски се създава в един момент на масов кипеж, на смел устрем за сразяване експлоататори и потисници, и затова в нея трепти копнежът на колектива, светлата вяра на милионите отрудени решителната мощ на борещите се. „Да бъде ден!"

Ето светлия повик на една поезия свързана с борби и устреми на възхождащите към историческа победа отрудени народни маси.

★

Т. САМОДУМОВ: Той възпята не с хленч, а с зов за борба, не с прозгавия стон на отчаянието, а с пленителната мелодия на звучна лирика, напоена с разум, която през кожата пронизва запушеното ухо.

Палящите рани на нуждата Смирненски лекуваше не с отровна опойка, а с хирургически нож. Смирненски боде. Общата следвоенна депресия на духа, която смути толкова умове, сломи много характери и осакати множество писатели, не засегна устойчивия талант на Смирненски, защитен от ума и убежденията му.